

Isiku- ja majapidamisteenused Eestis Töötingimuste ja teenuste parandamine töösuhete kaudu

Projekt PERHOUSE

Projekti rahastab Eruuopa Liit; Ref. 101052340.

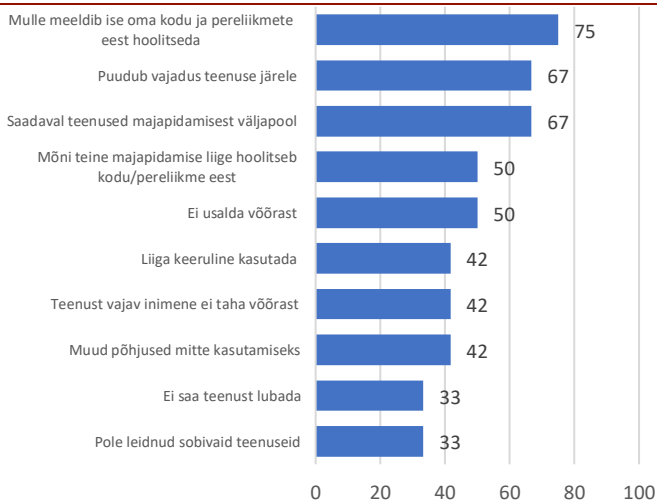
Poliitikasoovitused

Autorid: Jaan Masso, Liis Roosaar

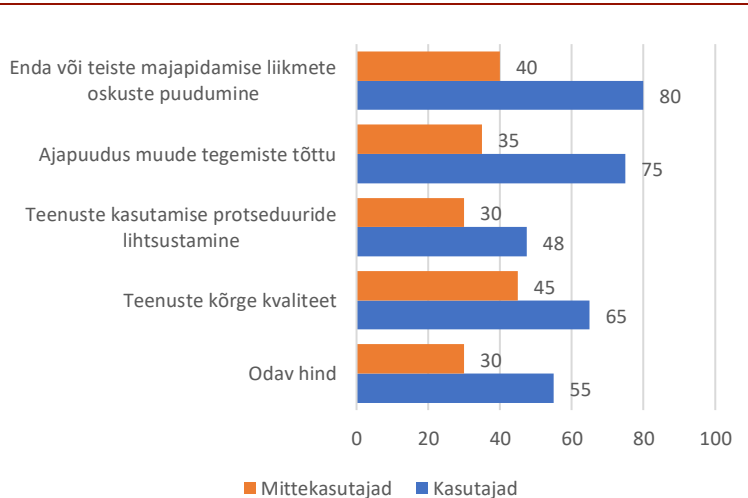
Peamised isiku- ja majapidamisteenuste (IMT) sektori karakteristikud ning väljakutsed

- Ametliku palgatöötajõu osakaal sektoris on väiksem kui 2%, kuid mitteametlike töötajate arvu hinnatakse suureks.
- Ainult majapidamistele pakuvad suurema tõenäosusega IMT sektoris teenuseid mikroettevõtted ja füüsiliselt isikust ettevõtjad, suuremad ettevõtted teenindavad eramajapidamisi pigem põhitegevuste kõrvalt (nt aiandus- ja koristusettevõtted).
- Mitteametliku töö suur osakaal sektoris tuleneb madalatest palkadest ja ka klientide madalast ostujõust. Erasisikute omavahelisi kokkuleppeid on keeruline kontrollida.
- Lapsehoidjate ja koristajate turg sotsiaalmeedias on väga aktiivne. Töötukassa kaudu liigub neid töid väga vähe.
- Ametlikult on võimalik teenuseid pakkuda ka erasisikuna spetsiaalse ettevõtluskonto kaudu, kust maksud automaatselt maha arvestatakse. Piisavalt suure teenistuse puhul rakendub ka sotsiaalkindlustus, aga sageli on IMT sektori töö vaid kõrvaltööks ja lisaraha teenimiseks ning sellisel juhul pole kindlustuse saamine just selle töö kaudu eriti oluline.
- Hoolduse valdkonnas on riik tellinud mitmeid uuringuid, tegeleb probleemide defineerimise ja ka lahendamise. Riigi eesmärgiks on kaasajastada pikaajalise hoolduse süsteem. 2023. aastal läbi viidud hooldusreform on suunanud kohalikud omavalitsused tegelema peamiselt institutsionaalse hooldusega ja hooldekodude nõudlus on kasvanud. Koduhooldusteenuse pakkujad näevad siiski vajadust ka riiklikult toetatud koduteenuste järele.
- IMT sektori nõudlus Eestis on väiksem kui Euroopa Liidus keskmiselt.
- Isikuabi vajadus on kasvav, aga riiklike toetusmeetmetega aktiveeruks ka isikuabi pakkumise pool.
- Omastehooldajate suhtelisel suure osakaalu tõttu oleks IMT sektori arendamise kaudu võimalik saada inimesi juurde tööturule.
- IMT mittekasutamine on väikese valimiga PERHOUSE veebiuuringu põhjal seotud sellega, et inimesed eelistavad ise oma kodu eest hoolitseda, seda teeb mõni teine pereliige ning võõraid eriti ei usaldata. (vt Joonis 1).
- Usaldamatus võõraste vastu peegeldub ka teenuseosutajate leidmise viisides. Peamiselt kasutatakse tuttavate soovitusi ja suust-suhu levivat infot kvaliteetset teenust pakkuvate IMT töötajate kohta.
- Naised ja tööeas inimesed, kes küsimustikule suures osas vastasid, kasutavad teenuseid peamiselt remonditööde teostamiseks kodus ja põhjusel, et endal vastava töö teostamiseks oskused puuduvad.
- Ajapuudus on samuti teenuste kasutajate jaoks üheks oluliseks teenuste kasutamise põhjustest, nagu ka teenuste kõrge kvaliteet. Täpselt samad põhjused paneksid kõige sagedamini teenuseid kasutama inimesi, kes IMT teenuseid praegu ei kasuta, kuid mittekasutajatele on teenuste kõrge kvaliteet suhteliselt olulisem (vt Joonis 2).
- Hoolduse valdkonnas on palgad madalad ja koormused suured, omastehooldajad on sageli liiga kurnatud, et otsida ise infot kohalike omavalitsuste poolt pakutavate toetusmeetmete kohta.

Joonis 1: Vastus küsimusele „Miks ei tarbita IMT“? (%).

Joonis 2: IMT kasutamise põhjused või põhjused kasutuse alustamiseks (%).

Kõige suurem väljakutse isiku- ja majapidamisteenuste sektoris on suur mitteformaalse töötamise osakaal, millest on huvitatud nii töötajad (väikeste ja ebaregulaarsete sissetulekute tõttu) kui kliendid (madala ostujõu tõttu), see takistab professionaliseerumist ja sektori arenemist.

Põhilised tulemused sotsiaaldialoogi kohta isiku- ja majapidamisteenustes

- Töötajate organiseerumine on IMT sektoris suur väljakutse. Puudub huvi ja koondumisest ei nähta otsest praktilist kasu (nt palgaküsimuste lahendamist). Mittehoolduse valdkonna IMT töötajatele meeldib nende sõltumatus ja üldiselt nad ei tunne, et nende töötingimuste puhul saaks välja tuua probleeme, mis vajavad lahendamist. Omastehooldajate koormus võib olla liiga suur täiendavate kohustustega tegelemiseks.
- Ettevõtjate poolel on koondumise vastu huvi suurem, erialaliidud ja kutseliidud võimaldavad teiste ettevõtjatega nõu pidada ning ametnike ja poliitikutega suhtlemisel end organiseerununa näidata.
- Seejuures on ka ettevõtjate koondumise juures oluline mure ressursside vähesus. Väikeettevõtete rahalised vahendid on piiratud, aga juhtidel napib ka aega ja oskusi, et ise seadustesse süveneda ning koondumisest soovitud tulemus ei ole tingimata garanteeritud.
- Sotsiaaldialoogi arenemist üldiselt takistavad ühelt poolt Eesti väiksus (ei saada väiksematesse kategooriatesse piisavalt huvitatud inimesi kokku) ja rajasõltuvus (väga madalalt tasemelt on postkommunistliku mineviku tõttu ka keeruline kõrgema sotsiaaldialoogi tasemeni jõuda, noortel puudub kogemus).
- Ametiühingute organisatsioonide sõltuvus liikmetelt saadavast tasust vähendab nende võimekust. Mitmekesisemad tuluallikad võimaldaksid väiksemaid liikmemakse, mis omakorda tõstaks uute liikmete jaoks kasu liitumisest.

- Tegutsevate organisatsioonide piiratud finantsid takistavad ka koostööd Euroopa tasandil. Üldine info Euroopa tasandi arengutest jõuab Eestisse kesksete üleriigiliste organisatsioonide kaudu. Üldiselt sotsiaalpartnerid Eestis keskenduvad pigem siseriiklikule dialoogile ja koostöö Euroopa Liidu sotsiaaldialoogi struktuuridega on mõõdukas
- IMT sektoris (kus sotsiaaldialoogi ei toimu) ei pöörata tähelepanu ELi tasandi sotsiaaldialoogile.
- Vajadus ja võimalus organiseeruda suurenevad tõenäoliselt koos IMT sektori kasvamisega.
- Tervishoius toimub küll väljaõpe varasemast suuremas mahus, kuid koormus ja vastutus on läinud suuremaks ning noored valivad tervishoiu asemel töötamiseks iluteenuste valdkonna.
- Sotsiaaldialoog tervishoius on aidanud hooldajate töötingimusi parandada palga osas, kuid senisest rohkem oleks vaja sektoriülelset laiemaid kollektiivlepinguid, kus sõlmitakse kokkuleppeid ka muude tingimuste kohta.
- Sotsiaaldialoogi IMT sektoris peetakse küll vajalikuks, kuid ei nähta selles peamist vahendit sektori väljakutsete lahendamisel. Lahendustena pakuti välja teenuste subsideerimist, seadusandlusega seonduvat ja töötajaskonna professionaliseerimist.

Sotsiaaldialoogist isiku- ja majapidamisteenuste sektoris ei saa rääkida, sest ehkki teatud organiseerumine on täheldatav ettevõtjate poolel, ei ole neile sotsiaaldialoogis vastaspooleks organiseerunud töötajaid, kes ei näe organiseerumisest praktilist kasu ning ei usu, et koondumine aitaks probleeme lahendada.

Lahendused ja poliitikasoovitused

- IMT sektoris nähakse vajadust suurema professionaliseerumise järele. Professionaliseerunud töötajate jaoks oleks sektorisse sisenemise barjäärid suuremad ning see soodustaks koondumist, aga koondumine omakorda aitaks töötajatel professionaliseeruda.
- Madalate töötasude tõttu on töötajatel sektoris motivatsioon tulusid suurendada maksude maksmist vältides ehk mitteametlikult töötades. Suur osa IMT sektori töödest vahendatakse platvormide kaudu, kuid ka platvormidel ei ole üldjuhul eriti vahendeid mõjutada tegijaid kõiki töid ametlikult tegema.
- Osalt suurendab mitteametliku töö osakaalu ka see, et paljude töötajate jaoks on tegu kõrvaltöoga, mis annab lississetulekut ning ei peagi andma sotsiaalseid garantiisid. Kõrvaltöö staatus ja ka IMT töö ajutiseks pidamine töötajate poolt takistavad täiendavalt töötajate organiseerumist IMT sektoris.
- Kuna eraisikute vahelisi kokkuleppeid ei ole võimalik kuidagi jälgida, võib eeldada, et kui õnnestub tarbija motiveerida küsima ametlikke teenuseid, siis mitteametliku teenuse pakkumine turul väheneks.
- Tarbijate motiveerimiseks toodi välja pensionialistele IMT maksumuse osaline hüvitamine, maksude kompenseerimine või võimalus maksudest maha arvata IMT sektori teenustele kulutatavad summad.

- Hoolduse valdkonnas on küll ellu viidud seadusemuudatusi, kuid 2023. aasta hooldereform tõi esiplaanile koduhoolduse toetamise vajaduse ja näitas, et institutsionaliseeritud hooldust ei saa käsitleda koduhooldusest eraldi. Mõlemat tüüpi teenuseid peab arendama tasakaalus ning abivajajate eelistusi ning soove silmas pidades.
- Pikas perspektiivis on tõenäoliselt vajalik hooldussüsteemi rahastamine kindlustuse kaudu ning omaosalusega saaks reguleerida, kui kvaliteetset teenust soovitakse tarbida. Ka kindlustuse arendamisel ei tohiks koduhooldust institutsionaliseeritud hooldusest lahus käsitleda.
- Omastehooldajate koondumiseks näib olevat vajalik uue organisatsiooni loomine, ilmselt vajavad omastehooldajad koondumiseks ka välist abi seoses suure töökoormusega.
- Koolitused ja nõustamised riigi poolt saaksid julgustada olemasolevaid organisatsioone laiendama oma tegevuste ringi.
- Sotsiaaldialoogi arendamisel tuleks jälgida, et töövõtjate ning tööandjate poolel oleks tasakaal, nt koordineerides koolitusi. Tuleb arvestada, et IMT sektor on heterogeenne ning selle allharude olukord on väga erinev.
- Organisatsioonide arendamiseks oleks vaja uurida parimaid praktikaid välismaal ja ka teistes Eesti sektorites, muuhulgas on vaja välja selgitada, kas ja kuidas oleks võimalik ületada Eesti väiksusest tulenevad paratamatud piirangud.
- Riikliku poliitika kehtestamisel peab jälgima, et ülereguleerimine ei tõrjuks välja sotsiaaldialoogi, lisaks aitab sotsiaaldialoogile kaasa valimistsüklistest sõltumatult stabiilne poliitika ning kokkuleppetest kinni pidamine.

Info projekti kohta

Projekti tulemiteks on raport isiku- ja majapidamisteenuste ja sotsiaaldialoogi kohta Eestis ning võrdlev raport 12 Kesk- ja Ida-Euroopa riigi kohta. Kõik projekti tulemid on leitavad aadressil: <https://celsi.sk/en/projects/detail/209/>

Rahastab Euroopa Liit. Väljendatud seisukohad ja arvamused on siiski ainult autori(te) omad ega pruugi kajastada Euroopa Liidu omi. Euroopa Liitu ega projekti rahastavat asutust ei saa nende eest vastutavaks pidada.